

כפר דרום ת"ו - שבי דרום

כניסת שבת:

תל אביב 16:25

ירושלים 16:10

באר שבע 16:29

פרשת השבוע
בראי הארץ ומצוותיה
מבית מכון התורה והארץ

פרשת וארץ

פרשת חיי שרה

כתב: יואל יעקבי

כ"ג חשוון תשע"ו | גיליון 38

"רק את בני לא תשיב שמה" (בראשית כד ה)

פרשת חיי שרה : האב שלא יצא מהארץ

יצחק אבינו הוא האב היחידי שלא יצא מעולם מגבולות הארץ. הוא עולה תמימה וככזה מידתו היא מידת הדין, המכלה כל מה שאינו אמיתי לגמרי. יצחק הוא האב האמצעי שמפנה את השאיפה הפנימית לה' ולו לבדו. גם האדם הפרטי צריך לאמץ לפחות בחלק מזמנו את מידתו של יצחק כדי להתאים את כלל מעשיו לתכלית. ברייתא האומרת שגוי המוכר פירות ואומר שהם אסורים הלכתית אין משמעות לדבריו כי להשביח את מקחו הוא מתכוון. דרך אגב נוצר דיון האם עזקה המזכרת היא העיר בשפלת יהודה או כינוי לפרדס שמור. הדיון יוצר מחלוקת ראשונים בידי 'שמור' בשביעית.

את ההקפדה הייחודית הזו אצל יצחק מסבירים רבותינו בכך שהוא היה עולה תמימה מעת שהוקדש על ידי אביו אברהם בעקדת יצחק, "מה עולה אם יצאת חוץ לקלעים היא נפסלת, אף את, אם יצאת חוץ לארץ – נפסלת" (ב"ר סד ג). אולם נראה שהעובדה שיצחק נעשה עולה תמימה היא תוצאה של התפקיד הייחודי שאמור היה למלא, בתור הצלע האמצעית של אבות האומה.

מידת הדין

מידתו של יצחק היא דין, גבורה. מידת הדין בודקת כל דבר האם הוא מתאים לתכלית, ואם לא – היא מכלה אותו. היא איננה נותנת הזדמנות לתיקון, בגדר "אוהב את הבריות ומקרבן לתורה", כמידת החסד של אברהם אבינו. היא גם איננה מכילה ומלמדת זכות. היא שואלת שאלה אחת: האם הדבר אמיתי לגמרי?

הקב"ה ברא את העולם במידת הדין, אומרים חז"ל, אולם הוא לא יכול היה לעמוד ולכן שיתף עימה את מידת הרחמים. הוא לא החליף את מידת הדין במידת הרחמים, אלא שיתף איתה את מידת הרחמים. מידת הדין חיונית, כי אלמלא היא העולם עלול להתנהל כולו ב'הכלה' של הרע עד שלבסוף הרע, חלילה, יכלה את הטוב והעולם יחרב. מידת הדין מסייעת להיזכר ביעד האמיתי ואיננה מניחה להתפזר יותר מדי.

לא בכדי יצחק הוא האב האמצעי. ככזה הוא אחראי על הלוח הפנימי של תשתית האומה, שמתחת לכל הכיסויים היא רוצה את דודה, לעובדו ולקרוא בשמו. מכוחו של יצחק אבינו בכללנו יש משהו מאותה 'עולה תמימה' הקשורה כל כולה לקודש, ומקומה האמיתי הוא בארץ ישראל ובה בלבד, גם אם אילוצי החיים לפעמים מושכים למקומות גיאוגרפיים, מעשיים ורוחניים מעט שונים. גם האדם הפרטי העובד את ה', אפילו אם מידתו קרובה יותר למידותיהם של אברהם או יעקב, הרי שהוא צריך גם את

מערות המסתור בשפלת יהודה בזמן מרד בר כוכבא

יצחק – עולה תמימה

היחיד מבין שלושת אבות האומה שנולד בארץ כנען ולא עזב אותה מעולם הוא יצחק. בפרשתנו אנו מוצאים את אברהם מזהיר את עבדו לבל יוריד את יצחק כדי לשאת אישה (שהוא אחד משלושת המקרים בגינם מותר לצאת מארץ ישראל), ובפרשה הבאה אנו מוצאים את ה' מורה ליצחק להישאר בגרר ולא לרדת למצרים למרות הרעב. גם החיפוש אחרי פרנסה הוא סיבה נוספת בגינו מותר לעזוב את הארץ. את ההקפדה הזו אנו מוצאים, כאמור, רק אצל יצחק. אברהם נולד בחו"ל ושם חי את 75 שנותיו הראשונות. אחרי שכבר הגיע לארץ הוא יורד ממנה למצרים בגלל הרעב. יעקב אמנם נולד בארץ, אבל נאלץ לברוח ממנה מפני עשיו אחיו. אחרי שהוא חוזר, הוא שוב נאלץ לרדת למצרים ואפילו נפטר בה (אך מובא לקבורה במערת המכפלה). אפשר לראות כאן מעין תבנית בה האב הראשון נולד בחו"ל, האב האחרון נפטר בחו"ל ואילו האב האמצעי חי כל ימיו בארץ כנען.

תל עזקה

עזקה היא עיר בשפלת יהודה, הממוקמת בתל הנושא את שמה והכלול היום בתחומי פארק בריטניה (על שם יהדות בריטניה שתרמה את הקמתו) של הקק"ל. העיר מזכרת לראשונה בספר יהושע כמקום אליו ברחו מלכי הדרום שנלחמו עם יהושע. בהמשך היא מזכרת כאחת מערי שבט יהודה. בימי ממלכת יהודה הייתה עזקה עיר מבוצרת, דבר המתבקש מהיותה גבעה נישאה הצופה על דרך חשובה המובילה מאזור ההר לחוף. גם בתעודה אשורית מכונה עזקה 'קן הנשרים'. ואכן, בחפירות שנעשו בסוף המאה ה-19 על ידי בליס ומקאליסטר מהקרן הבריטית לחקירת ארץ ישראל (ה-PEF) התגלו שרידי חומה ומגדלים מתקופת בית ראשון. עצמתה של עזקה גרמה לכך שהיא, וכן לכיש השוכנת מדרומה, היו בין ערי יהודה האחרונות שנכבשו על ידי נבוכדנצר מלך בבל.

שרידים שנמצאו בסביבות התל מורים כי המקום יושב מחדש על ידי שבי הגולה. גם אחרי החורבן השני, בימי מרד בר כוכבא ישבו יהודים בעזקה, ומערכות מסתור מתקופת המרד נמצאות על התל. זוהי כנראה עזקה עליה מדבר רש"י בפירושו השני, מתוך הנחה שהשם המקראי השתמר גם בתקופה זו. במפת מידבא מהתקופה הביזנטית מזכר במקום ישוב בית זכריה ובו כנסיה, כשהמושג (היהודי כיום) הסמוך זכריה שמר על השם הזה.

המבקרים היום בתל יפגשו עם אחד הסיפורים המפורסמים והחשובים בתולדות ישראל שדווקא לא אירע על התל אלא בקרבתו. המדובר הוא על מלחמת דוד וגוליית שנערכה בין שכה ובין עזקה. בדרך העולה לתל ובראשו קבועות אבנים ובהם פסוקים מספר שמואל הקשורים לפרשה זו. מעניין לציין כי האזור שלמרגלות התל נקרא בערבית 'אל חמרה' שפירושו האדום. יתכן והדבר קשור לצבע האדמה, אך יתכן כי הוא קשור לפירושו של ר' יוחנן בירושלמי (סנהדרין ב ד) כי 'אפס דמים' המוזכר בסיפור דוד וגוליית הוא חקל סומקתא, כלומר: השדה האדום. אזור זה נשקף היטב מהתצפית המרהיבה בראש התל.

תצפית תל עזקה עם פסוקים הקשורים למלחמת דוד בגוליית

שעת חשבון הנפש היומי בה הוא מפשפש וממשמש במעשיו ומתבונן על דרכיו האם מתאימים הם לתכלית אם לאו. זוהי השעה שאדם דן את מעשיו ובודק האם הוא אכן בכיוון הנכון. ישנם מעשים שמידת הדין אמורה לכלותם מיד, ויש כאלה שמצריכים התבוננות ועבודה מאומצת שדורשת זמן ארוך יותר. כאן צריך לשתף את מידת הרחמים, לא כדי לוותר על ההתמודדות עם הרע, אלא להיפך, כדי לטפל בה בצורה יסודית ושוורשית יותר.

עזקה או עזקה?

עובד כוכבים שהיה מוכר פירות בשוק, ואמר פירות הללו של ערלה הן, של עזיקה הן, של נטע רבעי הן - לא אמר כלום, לא נתכוון אלא להשביח מקחו.

(יבמות קכב ע"א)

'שמור' בשביעית

בהבנת הברייתא הזו ובזיהויה של אותה 'עזיקה' המזכרת בה נתחבטו הראשונים. אפילו רש"י עצמו, שאינו מרבה בדרך כלל בשקלא וטריא בפירושו, חורג כאן ממנהגו.

העיקרון בו עוסקת הברייתא הוא שלעיתים גוי מוכר סחורה ובדברי השבח שלו לסחורה הוא בעצם אוסר את סחורתו ליהודים. כך, למשל, ברגע שהוא אומר שהפירות הן עורלה הוא אסר אותם בהנאה כדין ערלה. אולם להלכה אין אנו מתחשבים בדבריו כעדות של בעל דבר, כי מבחינתו של הגוי האמירה שהפירות הן ערלה היא שבח, בגלל שמדובר בפירות משובחים יותר (כי לעיתים אילן צעיר מניב פירות טובים יותר מאשר אילן זקן). לכן דבריו של הגוי אינם כלום ויש ללכת אחרי הרוב, ואם הרוב היתר (על פי כללי רוב ומיעוט הנוהגים בכל מצווה לפי עניינה) - הפירות מותרים.

'עזיקה' - המדוברת יכולה להתפרש לא כשם מקום אלא כצורת גידול "מפרדס מעוזק וגדר סביב לו לשומר". במקרה שזה הפירוש הנכון הרי שמדובר כאן בשנת שמיטה, והבעיה ההלכתית היא שהפירות, שאמורים להיות מופקרים, נשמרו. זהו הפירוש הראשון שמביא רש"י, אולם הוא מתקשה בהבנתו, שהרי העובדה שפירות שביעית נשמרו אינה אוסרת אותם באכילה.

לכן רש"י מסביר את המילה 'עזיקה' כשם מקום גיאוגרפי. מדובר על גוי שמוכר פירות בחו"ל והוא מספר כי הביא אותם מהעיר עזיקה בארץ ישראל, שפירותיה מפורסמים בטיבם. השאלה היא האם עלינו לחשוש לדבריו ולעשר מהם תרומות ומעשרות. התשובה היא שלא, מכיוון שמטרת הגוי אינה אלא להשביח את מקחו. העיקרון ההלכתי שרוצה הברייתא ללמדנו זהה בשני המקרים, אך דרך אגב התעורר כאן דיון רב משמעות לגבי הלכות שביעית - האם 'שמור' אסור באכילה. לרש"י ברור שלא, וכך גם דעת הרמב"ן (למרות שחכמים אסרו לקנות מהבעלים ששימרו את הפירות הרי שהפירות עצמם לא נאסרו באכילה) וכך כנראה גם דעת הרמב"ם, אולם רבנו תם סובר (על פי הספרא) שאכן משומר אסור, והצדק הוא, לדעתו, דווקא עם הפירוש הראשון של רש"י.